

1. ראשי תיבות וקצורים

אם היום אחרי המצאת מכונת דפוס המסדרת ומדפסת אלפי גליונות בשעה מועטת עדיין נתפסים אנו לראשי תיבות שלא אחת הם לנו כחידות סתומות שאין אנחנו יודעים את פתרונו, הנה לא יפלא אשר אלו המעתיקים לפנים בחרו לעצמם את השימוש בראשי תיבות, ואם לפעמים טעה אחד המעתיקים נשאר השבוש גם במהדורות המאוחרות בהיות מלאכת ההעתקה יגיעה ומשממת, עד כי היו למשל בכינוי "ספרא בצירא" (ראה ע"ז ט, ב).

ידוע כי הרבה סוגיות בתלמוד בבלי ובפרט בירושלמי נתקצרו ע"י אשגרת הענין, עד כי אין מבין לפתור חידותיהם, והמבארים שבאו אחריהם התחבטו בביאורים ולא תמיד בהצלחה. לפעמים הגיהו בפנים שונים, ובכך כמעט שחסמו הדרך למצוא הנוסחה המקורית...

וספרא בצירא לא בז גם לקטנות, לא רק שהשמיט סוגיות ועינים שלימים שהוכפלו, כי אם השתמש בכל הזדמנות לקצר, ולכן הרבה להשתמש בנוטריון, לכתוב תיבה עם קוים למעלה במקום התיבה כולה. מהעתקה להעתקה נתרבו השבויים ע"י מחיקת הקוים, וכמה וכמה טעויות השתרבו ע"י ראשי תיבות שלא נפתרו כהוגן, וכבר התלבטו בפתרון הר"ת בתקופה עתיקה. ראה לדוגמא חדושי הגרש"ש שבס"ס נתיבות עולם על אמרם במשנה פסחים "א ב אר"י שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גבי האיציטבא כו' ובגמ' שם "ג ב: תני תנא קמיה דר"י על גב האיציטבא, א"ל וכי להצניען הוא צריך? תני על גב האיציטבא, וכן במשנה סוכה מ"ב החזנין מקבלין – לולביהן – וסודרין אותן על גבי האיציטבא כו', ובגמ' שם מ"ה רע"א א"ל וכי לייבשן הוא צריך? אלא אימא על גב האיציטבא כו' ובהגרש"ש שהתלמידים העתיקו לעצמם בראשי תיבות "ע"ג" יכלו לטעות בפתרון הר"ת ור"י ור"נ העמידו את תלמידיהם ששנו לפנייהם על הקריאה המדויקת...

[מתוך: מחקרים בדרכי התלמוד, הרב ראובן מרגליות]

כתיבת המשנה

כבר הוכחתי בביוריים ב' שגם המשנה הקדומה לפני זמנו של רבי היתה כתובה בספר, אמנם ערכי משנה אלו היו רשימות פרטיות, בעוד שמשנתו של רבי נערכה ע"פ החלטת בית ועדו והכרעותיהם, ויתכן כי על אשר טרח רבינו הקדוש לכתוב משנתו בספר רמז באמרו גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה (כתובות ק"ד ע"א) בעוד שהיגיעה ללמוד וללמד תתיחס להראש או להלב ראה מדרש משלי פ"א כ"ה.

והנה הגרצ"ח בתורת הנביאים ז' ע"ב השתדל להוכיח התאחרות כתיבת המשנה, והביא אשר מצינו כי דרשו חכמים יתור תיבה שבמגילת תענית וגם בשטר שנכתב ע"פ תקנת חכמים, ולא מצא כן במשנה, וזהו לדעתו לאשר המשנה לא היתה עוד כתובה, ואפשריות דרושי המלות היא אך בהנכתב בספר ולא בהלכה הנשנית על פה.

ובאמת נעלמו ממנו בזה הרבה סוגיות התלמוד ודרכי חקירותיהם ראה לדוגמא בשבת ק' ע"ב בשלמא הילוך הילוך תרי זימני הא קמ"ל וכו' אלא רקק רקק תרי זימני למה לי וכו', ולא עוד אלא שמצינו המשנה נדרשת בהמדות שהתורה עצמה נדרשת בהן ראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ח שהשתמשו בבאור המשנה גם במדת אם אין ענין למה שנשנה בו תנהו ענין לדבר אחר, וכ"כ בתוס' ביצה ו' ע"ב ד"ה השתא עיין שם, וראה בבראשית רבא פנ"ז תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב מה ראו לסמוך בשורות טובות לברכת גשמים וכו', ובשמו"ר פ"ט מה ראו חכמים להקיש נחש למלכיות וכו' ובבאור מהרז"ו שם ושם.

וראה בחדושי הרש"ש שבס"ס נתיבות עולם שביאר אמרם בפסחים "ד ע"ב אר"י שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גבי האיציטבא, תני תנא קמי' דר"י על גב האיציטבא, א"ל וכי לייבשן הוא צריך, אלא אימא על גב האיציטבא וכו', כי לאשר התלמידים העתיקו לעצמם בר"ת "ע"ג" יכלו לטעות בפתרון הנוטריון ור"י ור"נ העמידו את התלמידים ששנו לפנייהם על הקריאה המדויקת...

והנה כבר הזכרתי שגם המשניות שלפני רבי היו כתובות בספר, ובה נעמוד על אפשריות שינויים בהעתקותיהם, שאית תני הכי ואית תני הכי, לפעמים מאן דתני הכי לא משתבש ומאן דתני הכי לא מישתביש, ולפעמים שינויים עיקריים שנשארה נוסחא אחת בבבלי ונוסחא שני' בירושלמי, לאשר רבי הניח גם שתי הנוסחאות העתיקות, ראה תוס' בכורות כ"ה ע"ב ד"ה תירום, וב"מ מ"ד ע"א הזהב קונה את הכסף ובירושלמי שם, וכן בע"ז נ"ב ע"ב נכרי מבטל ע"ז שלו ושל חבירו ובירושלמי שם, וראה בשבת קמ"ג ע"א אר"נ אנו אין לנו וכו' ובירושלמי שם, כי משנה לא זזה ממקומה ונשארו נוסחאות שונות מהמשנה הישנה, שלפעמים שנה רבי כאחת ולבסוף חזר ושנה כהאחרת...

ובכלל לאשר המשנה הישנה לא זזה ממקומה כי אם נטבעה במשנתו של רבי עם כל סגנון לשונה ימצאו במשנתנו משניות מיוחדות בסגנון ודרכי לשון משאר משניות שנטבעו מבעל סגנון אחר (ראה ב"ק ו' ע"ב חב המזיק חייב מיבעי' לי', הא תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא), שכאשר מצא רבי משנה טבועה לא שינה לשונה, כי לשונות שביירו להן משניות אין רשות לבריה להוסיף עליהן ירו' נזיר פ"א ה"א.

[מתוך: יסוד המשנה ועריכתה, ביוריים יב, הרב ראובן מרגליות]

"סטיו"

"סטיו" הינו מונח אדריכלי, שפירושו: כעין מסדרון מקורה, הנוצר על ידי שורת עמודים העומדת במקביל לקיר, ועליה גג הסוכך על השטח שבין שורת העמודים לבין הקיר. מסביב לחומות הר הבית מבפנים, היו סטוים שנבנו כדי להגן על הבאים למקדש מפני הגשמים ומפני השמש. הסטוים בהר הבית היו רחבים ביותר (כשלושים אמה), ונוצרו על ידי שתי שורות של עמודים המקבילות זו לזו ולחומת הר הבית ("סטיו כפול"). במשנה (מב, ב) מובא, שכאשר יום טוב הראשון של סוכות חל בשבת, מביאים את הלולבים למקדש מערב שבת, זאת, כדי להימנע מטלטול מרשות לרשות בשבת עצמה. את הלולבים מניחים בסטיו ("איציטבא") עד למחרת, ובאופן זה נשמרים הלולבים מלהתייבש בשמש.

[מתוך: עלון המקדש]